

Fordítási univerzálék japán megszólítások magyar fordításában¹

Somodi Júlia

E-mail: somodijulia@gmail.com

Kivonat: Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy jellemző-e az egyszerűsítés mint fordítási univerzálé a japán megszólítási rendszer magyar nyelvre való fordításában. A vizsgálathoz használt nyelvi példák Nacume Szószeki *Vagahai va neko de aru* című, 1906-ban megjelent regényéből, valamint Erdős György fordításában *Macska vagyok* címmel napvilágot látott művéből származnak. A fordítás a japán eredeti alapján készült. A tanulmány bemutatja a japán és magyar megszólítási rendszer fontosabb jellemzőit, majd elemzi a korpuszban talált japán és magyar nyelvi példákat a fordítási univerzálék szempontjából. Az elemzés eredményeképpen megállapítható, hogy grammatikai egyszerűsítéssel csak a személyes névmások fordításakor találkozunk, az utótagok, rokonsági megnevezések, foglalkozásnevek fordításakor lexikai és (vagy) grammatikai gazdagodás tapasztalható.

Kulcsszavak: japán megszólítási rendszer, magyar megszólítási rendszer, fordítási univerzálék, lexikai egyszerűsítés, grammatikai egyszerűsítés

0. Bevezetés

A megszólítás az a terület, „ahol az egyéni leleményességnek, humornak, kreativitásnak hatalmas területe nyílik meg” (Fülei-Szántó 1994: 56). A forrásnyelvi megszólítások célnyelvre való fordításakor mindezek hatványozódnak.

Jelen tanulmányomban azt vizsgálom, hogy tetten érhetők-e a fordítási univerzálék (Baker 1993, Laviosa 1998, Klaudy 2007) – különös tekintettel az egyszerűsítésre – a japán megszólítási rendszer magyar nyelvre való fordításakor. Tanulmányomhoz egy mikrokörpuszt használtam, egy 20. század elején íródott japán regényen és fordításán vizsgálom a fenti jelenséget. A fordítás a japán eredeti alapján készült. Kutatásom azon a hipotézisen alapszik, hogy a japán megszólítási rendszer cizelláltsága, összetettsége csak bizonyos veszteségekkel adható vissza a fordításban, azaz lexikai és grammatikai egyszerűsítés lesz jellemző a fordított szövegekre.

Tanulmányom elején tisztázom, mit is értünk pontosan megszólításon, majd ismertetem a japán és magyar megszólítási rendszer fontosabb ismérveit. Ezután röviden bemutatom a vizsgálathoz használt szépirodalmi korpuszt. A korpuszban talált nyelvi példákat magyarázom, majd táblázatba foglalva,

¹ A MANYE XVIII. Kongresszusán (Budapest, 2008. április 3–5.) elhangzott előadás bővített változata.

számszerűsítve mutatom be a fordítási univerzálék jelenlétét a fordításokban. Tanulmányomban a japán szavak átírásánál a magyaros átírás szabályait követem.

1. A megszólítások értelmezése

A kommunikációs partnerre való verbális utalások, a beszédpartner nyelvi megjelenítése jelzi legnyilvánvalóbban a felek viszonyát. Tanulmányomban Domonkosi (2002) meghatározásából indulok ki, aki a kommunikációs partnerre utaló minden nyelvi elemet megszólításnak tekint.

A címzett jelölésének számos nyelvi lehetősége létezik: ilyenek többek között a második személyre utaló névmások változatai, az ezekkel egyeztetett személyragok és személyjelek, a különböző nevek, címek, rangok, a foglalkozásra, szerepre utaló főnevek. (Domonkosi 2002:6)

Létezik olyan megközelítés is a szakirodalomban, amely megszólításként értelmezi az említő elemeket is, azaz a beszédhelyzetben részt nem vevő harmadik személy említését (Deme et. al. 1999). Egyes kutatók különbséget tesznek a **dzsisosi** (azok a kifejezések, amelyekkel a beszélő saját magára utal), **taisosi** (megszólító elemek) és **tasosi** (említő elemek) között (Suzuki 1973). Bár a beszédhelyzetben részt nem vevő harmadik fél említésére szolgáló említő kifejezések is kifejezhetik az említett fél, valamint a beszélgetésben részt vevők viszonyát, mivel azonban kutatásom későbbi fázisában nem a szociolingvisztika, hanem a pragmatika szemszögéből kívánom górcső alá venni a megszólításokat, az említő elemeket nem tekintem megszólításnak. A beszélő saját magára vonatkoztatott említéseit viszont ide sorolom – Domonkositól eltérően –, hiszen saját magunknak a beszédpartnerrel szemben való lealacsonyítása, megalázkodása implikálhatja a beszélő érdekeit, továbbá kiválóan tükrözi a felek közötti korbeli-, nembeli- és társadalmi különbségeket.

2. A japán megszólítási rendszer sajátosságai

2.1 Ucsi-szoto (külső-belső) kör

Az *ucsi* a belső kör (in-group), ide tartoznak a családtagok, a beszélővel közeli kapcsolatban álló személyek (család, rokonság, barátok), tehát mindazon személyek, akikért felelősséget érzünk, de a munkahelyi kollégákat is itt említjük. A külső körhöz (out-group) tartoznak a többiek, akikkel kapcsolatba kerülünk (pl. egy másik cég képviselője vagy az utca embere). A megszólításnál a beszélőnek el kell döntenie, hogy akihez vagy akiről beszél, a belső vagy külső körhöz tartozik-e (Székács 2003). Vagyis egy gyermek, ha megszólítja apját, az *otószan* tiszteleti formát használja. Ha viszont az iskolában beszél apjáról, akkor ezt a *csicsi* nominális elemmel teszi. Hogyha pedig valaki más apja felől érdeklődik, újból az *otószan* kifejezéssel kell élnie. Hasonlóképpen, másképp szólítjuk meg

munkahelyi felettesünket a cégen belül (vagyis a belső körön belül), és más megszólítással, említő elemmel élünk, hogyha egy a külső körhöz tartozó személy előtt nyilatkozunk róla. A névmások megszólításként való használatát is nagyban befolyásolja az *ucsi-szoto* viszony.

2.2 Családnév/utónév+utótag

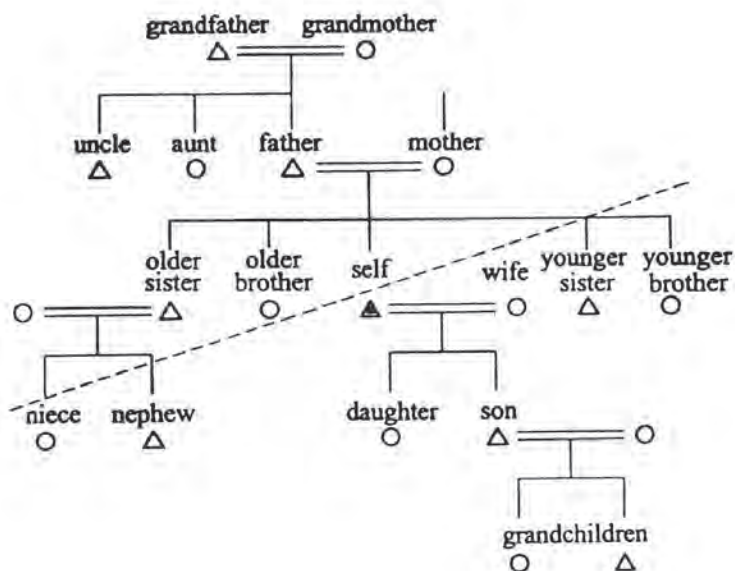
A japán megszólítási rendszer másik jellemzője a nevek utáni utótagillesztés (szóbeli megszólításkor a következőket használjuk: *szan*, *szama*, *csan*, *kun*). Az utótag eltérhet a belső és külső kör elve szerint, de változik nemek, korosztályok, valamint a beszélő és a megszólított formális és informális kapcsolata szerint is. Az utótag állhat családnév, keresztnév, rokonsági elnevezés, de titulus után is. A *szan*, illetve a formálisabb *szama* utótag magyar megfelelője lehet az úr, asszony, kisasszony is. A *csan* becéző megszólítás gyerekekkel, fiatal lányokkal, közvetlen baráti kapcsolatban használható. A *kun* a férfibeszédben használatos, fiúgyerekek, vagy a beszélőnél fiatalabb férfi megszólítására alkalmas (Kiss 2001, Székács 2003). Írott, hivatalos nyelvezetben használatos még a *si*, illetve a *dono* megszólítás is.

2.3 Alá- és fölérendeltségi (hierarchia) viszonyok

Az. 1. ábra a japán rokonsági kapcsolatokban érvényesülő alá- és fölérendeltségi viszonyt ábrázolja. Az ábrát átszelő diagonális vonal fölött láthatjuk a felmenő ágat. Megszólításukkor vagy említésükkor a beszélő nem használhat pronominális elemeket, és nem szólíthatja őket a nevükön, kizárólag csak

1. ábra

Alá- és fölérendeltségi viszony a japán rokonsági kapcsolatokban
(Suzuki 1978: 128)

a rokonsági elnevezések használatával élhet a beszélő. Ha ellenben önmagára utal, pronominális elemmel vagy utónévvvel teheti ezt.

A lemenő ág esetén más a helyzet. Itt a személyes névmások használata, illetve az utónéven való szólítás, említés elve érvényesül. Hogyha a beszélő önmagára utal, vagy pronominális elemmel vagy pedig rokonsági megnevezéssel élhet.

2.4 Rokonsági megnevezések

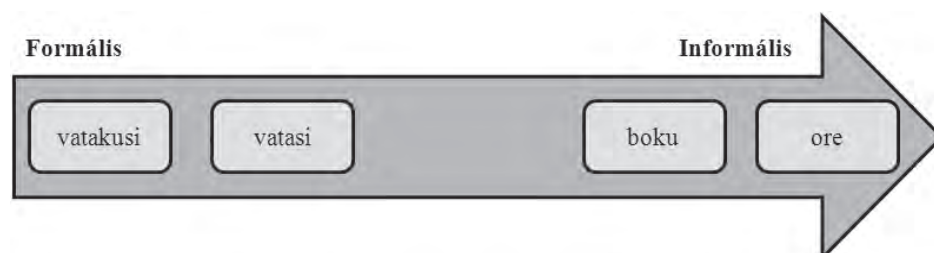
A megszólítások következő jellemzője némi hasonlóságot mutat a magyar nyelvvel. A japán nyelvben ugyanis, akárcsak a magyarban előfordulhat, hogy rokonsági megnevezéssel nem családtagot is megszólítunk. Így például egy ismeretlen fiatal hölgyet *oneeszán* (kisasszony) megszólítással illetünk (szó szerint: nővérem), egy idősebb ismeretlen öregúrral szemben pedig használhatjuk az *odsziszan* (bácsi, szó szerint: nagypapa) rokonsági megnevezést, a fiatalabb korosztályhoz tartozó férfiakat pedig *oniiszannak* (bátyám fiatalúr, szó szerint: bátyám) szólíthatjuk. Az a kommunikációs szokás, hogy a rokonsági megnevezéseket kiterjesztik az idegenekre is, a kollektivista szemléletre vezethető vissza (Osváth 2002).

2.5 Pronominális elemek

A japán nyelv rendkívül gazdag **pronominális elemekben**. A japán nyelv egyes szám első személyben több női és férfi variánst tart számon. A leggyakrabban használt nőnemű személyes névmások a formalitási-informalitási skálán a következőképpen helyezhetők el (Ide 1979:39; idézi: Székács 2003:133):

Használatuk függ a beszélő, valamint a partner nemétől, korától, befolyásolja a partnerek közt fennálló hierarchikus viszony. A grammatikai hímnem is a személyes névmások színes palettáját kínálja a beszélőnek:

Egyes szám második személyben a személyes névmás megkerülésének tendenciája érvényesül, mivel használatuk túlságosan direkt, és ezért udvariatlan. Ez viszont nem azt jelenti, hogy nincsenek egyes szám második személyű személyes névmások a japán nyelvben.

A grammatikai nőnemű egyes szám második személyű személyes névmások a következők:

A grammatikai hímnem több variánst tart számon:

Egy felmérés szerint a legfrekvenciáltabb egyes szám első személyű személyes névmás a férfiaknál a *boku* (51,7%), a nőknél pedig a *vatasi* (57,8%). Az egyes szám második személyű névmások használatát a férfiak (39,5%-a), a nők (66,3%-a) megkerüli. Ha mégis használnak névmást, a férfiak a *kimi*, a nők az *anata* névmást használják (Hinds 1975:133; idézi Székács 2003:134).

2.6 Foglalkozásnevek

A japán nyelvben a titulus, foglalkozás megnevezése a megszólításokban rendkívül gyakori. Míg a magyarban a munkahelyen az utónéven való megszólítás a szokásos (esetenként *családnév + úr, asszony*), Japánban az illető beosztását, titulusát említik (pl. *osztályvezető úr, részlegvezető úr, igazgató úr*, stb.). Napjainkban némely foglalkozásnév változott, mivel az egyes foglalkozások gyakorlójának nemi megoszlása is más lett, illetve diszkriminatívnak tartották, hogyha a foglalkozásnév csak az egyik nemet jelöli. Így például a *kangofuból* (ápolónő) *kangosi* (ápoló személy) lett, a *hobót* (gondozónő) pedig a *haikusi* (nevelő személy) váltotta föl (Székács és Sato 2007: 152).

3. Megszólítások a magyar nyelvben

A magyar nyelvben a megszólítás történhet tulajdonnévvel (pl. *Kovács úr*), fogalmi jegyre utaló szóval (pl. *mérnök úr*), névmással (*te, ön*, stb.), de élhetünk semlegesebb megszólítási formákkal is (pl. *asszonyom, uram, kisasszony*), használunk néha összefoglaló jelentésű megszólításokat (pl. *emberek, vendégeink, megjelentek*), hivatali és üzleti kapcsolatokban előfordul a személytelen megszólítás (pl. „Mit kér a *vevő*?”).

A megszólítások kiválasztását a következő paraméterek befolyásolják: a nem (*néni, bácsi, Kovácsné, fiúk, lányok*, stb.), az életkor (*néni, bácsi, bátyám, néném*, stb.), az ismeretségi fok (*bácsi, úr, aranyom, öcskös*, stb.), a rokonsági fok (*anyu, apu, fiacskám, sógor*), a társadalmi státusz, a végzettség (*igazgató úr, tanító néni, kollegina*), nők esetében a családi állapot (*Nagyné, asszonyom, kisasszony*) (Kiss 1995, Deme 1999).

4. Megszólítások a fordításban

A japán megszólítási elemekre egy ismert japán író, Nacume Szószeki (1867-1916) alkotásaiban kerestem példát. Nacume hagyománytisztelő volt, ugyanakkor érdeklődéssel fordult a nyugati világ felé is. Három évet töltött Angliában, ahol az angol irodalom tanulmányozásának és fordításának szentelte idejét. *A Macska vagyok (Vagahai va neko de aru)* 1905 januárja és 1906 augusztusa között jelent meg először folytatásokban a *Hototogiszu* (Kakukk) című lapban, 1988-ban fordította le japán eredetiből Erdős György. Társadalmi szatíráról van szó, a kor középosztályát, értelmiségi világát jeleníti meg a mű.

A megszólítások elemzéséhez a *Macska vagyok* három fejezetéből (5., 10., 11. fejezetek) a dialógusokat tartalmazó részeket emeltem ki (magyar fordítással együtt 30 ezer karakter). A párbeszédekben összesen 83 megszólító-, ill. önmegszólító elemet találtam. A mikrokörpuszban talált példák férj és feleség, tanár úr és fiatalabb kollégája, gyerekek és középkorú férfi, tanár úr felesége és tanár úr unokahúga, tanár úr és tanítvány, tanár úr és fiatalabb kollégák közötti párbeszédekben szerepelnek.

4.1 Fordítási univerzálék

Baker (1993) tanulmánya adja a probléma legátfogóbb áttekintését. Baker felsorolja a fordított szöveg azon jellegzetességeit, amelyeket univerzálisnak vél: *explicités* (explicitness), *egyértelműsítés* (disambiguation), *egyszerűsítés* (simplification), *a konvencionális grammatikalitás előnyben részesítése* (preference for conventional grammaticality), *ismétlések elkerülése* (tendency to avoid repetitions), *a célnyelv jellegzetes vonásainak felerősítése a fordításban* (tendency to exaggerate features of the target language), *bizonyos nyelvi jellegzetességeknek az eredeti szövegtől különböző eloszlása* (specific type of distribution of certain features in translated texts) (Baker 1993: 243-245).

Laviosa néhány évvel később készült felosztásában az *egyszerűsítés* kerül első helyre, ezt követi az *ismétlések elkerülése*, az *explicitáció* (explicitacion), *normalizáció* (normalisation), a *forrásnyelvi szövegtulajdonságok átvétele* (discourse transfer), a *lexikai egységek sajátos megoszlása* (distinctive distribution of lexical items) (Laviosa 1998: 288-291).

Laviosa tehát az *egyszerűsítést* tartja a fordított szövegek legfontosabb jellemzőjének, megkülönböztet lexikai, szintaktikai és stilisztikai egyszerűsítést (Laviosa 1998:288).

Klaudy azt vizsgálta, hogy mely átváltási műveletek járnak együtt egyszerűsítéssel. Megállapítja, hogy lexikai és grammatikai egyszerűsítéssel jár a lexikai és grammatikai generalizáció, a lexikai és grammatikai felbontás, valamint a lexikai és grammatikai kihagyás (Klaudy 2007).

Az alábbiakban ismertetem a japán korpuszban szereplő megszólítási elemeket, valamint ezek magyar fordításait, majd azt vizsgálom, hogy a fentebb felsorolt megszólítási elemek közül melyekre jellemző a lexikai és a grammatikai egyszerűsítés.

4.1.1 Névmások fordítása

Ahogy a pronominális elemek ismertetésénél láthattuk, a japán nyelv rendkívül gazdag személyes névmásokban, és használatukat a nem, társadalmi státusz, a beszélgetőpartnerek között fennálló viszony egyaránt befolyásolja. A fordítás során mindezen tényezőket mérlegelni kell. Mona Baker a névmások fordítását elemző cikkében megjegyzi, hogy a fordításban az információvesztés elkerülhetetlen (Baker 1992). A *Macska vagyok* c. regény japán változatának elemzett részeiben az alábbi egyes szám első személyű névmások fordulnak elő (a zárójelben feltüntetett számok az egyes névmások gyakoriságát jelzik): *vatasi* (5), amelyet nők és férfiak egyaránt használhatnak, a formálisabb *vatakusi* (1), amely szintén vonatkozhat mindkét nemre. A *boku* (7) névmást csak férfiak használják, az *ore* (1) szintén férfiak által használt személyes névmás, de közönségesebb hangvétellű, mint a *boku*. Láthatjuk tehát, hogy a japán négyféle névmást is használ, és összesen 14 példát találunk ezekre a mikrokörpuszban. A magyarban 12 esetben fordítják őket személyes névmással, és mivel a magyar nyelv csupán egy egyes szám első személyű névmással (*én*) bír, így a fent említett nembeli, formalitásbeli különbségek eltűnnek a fordításból. Egy névmás esetében kihagyással találkozunk, az *ore* a magyar változatban nem jelenik meg. Egy esetben a *birtokos személyjel*, egy esetben pedig az *igei személyrag* hordozza a személyt és a számot.

Egyes szám második személyben három névmás szerepel a vizsgált részben: *anata* (9), *omae* (2), *kimi* (6), összesen 17 alkalommal. Az előbbieken már utaltam arra, hogy a japán nyelvben az egyes szám második személyű névmások használata kerülendő. Az *anata* személyes névmást a nők szinte mindig megkerülik, férjük megszólítására használhatják (de főként az idősebb korosztályra jellemző) (Székács 2003). A vizsgált korpuszban a feleség szólítja így férjét, illetve a tanár úr ifjú barátját.

A *kimi* a formalitás tekintetében az *anata* és az *omae* között helyezkedik el, fiatalabb vagy korban és státuszban egyenrangú személlyel kapcsolatban használható. Az *omae* szintén olyan személlyel kapcsolatban használható, aki a hierarchiában a beszélő alatt helyezkedik el, használata bizonyos esetekben sértő is lehet (Mogi 2002). A magyar fordításban 14-szer személyes névmással fordítja a fordító a japán névmásokat, két esetben az igeragozás, egy esetben pedig a birtokos személyjel hordozza a jelentést.

Az alábbi táblázatban számszerűsítve mutatom be a japán korpuszban szereplő pronominalis elemek, valamint ezek magyar fordításainak előfordulási gyakoriságát a vizsgált szövegekben. A zárójelben feltüntetett számok az előfordulási számot jelzik.

1. táblázat.

A japán személyes névmások és magyar megfelelőik fordításban

Japán korpusz		Magyar korpusz		
1. sz. 1. sz.	vatakusi (1) vatasi (5) boku (7) ore (1)	én (valamint ragozott változatai) (12)	birtokos személyjel (1)	kihagyás (1)
1. sz. 2. sz.	anata (9/7 anata+tiszeleti ny.) omae (2) kimi (6)	személyes névmás (14): te (7) maga (7)	birtokos sz.j. (1)	igei szem.rag (2)

Az egyes szám első személyű személyes névmásokra a japán korpuszban négy variánst különböztetünk meg, a magyar szövegben azonban az egyetlen létező személyes névmás, az *én*, illetve ragozott alakjaival találkozunk. Bár a magyar nyelv birtokos személyjelei és az igei személyragok segítségünkre vannak a fordításban, a nemek közti különbség a fordításban nem érzékeltethető. Hasonlóképpen a japán névmások által hordozott *ucsi-szoto* viszony – életkor- és társadalmi státuszbeli különbségek – sem érhető tetten a fordításban. A fordítást grammatikai egyszerűsítés (generalizálódás) jellemzi.

Felfigyelhetünk egy érdekes jelenségre is: Erdős fordításában a *te* személyes névmás mellett megjelenik a *maga* személyes névmás is. A Nacume-regényben szereplő párbeszéd egyik (férj és feleség közötti párbeszéd) teszi szükségessé egy olyan magyar személyes névmás választását, amely az eredeti szövegben megjelenő pragmatikai különbséget érzékelteti. A japán *anata* magával való fordítása a magyarban rendkívül találó. Hogyha megnézzük a korabeli magyar nyelvi normát, azt láthatjuk, hogy családokban a házastársak magázták egymást (Fülei-Szántó 1994), és ugyancsak a magázódás volt jellemző a munkahelyi kollégák között is. Ide kívánczik még egy kis adalék a korabeli magyar névmásokról: „Az udvariasabb megszólítási névmások közül az *ön* a leghidegebb, a

kegyed kevésbé hideg, de udvarias, a *maga* a legbizalmasabb, sokszor kicsinylő árnyalattal, a *kend* parasztos.” (Simonyi 1911, idézi Deme et al. 1987).

4.1.2 *Név után illesztett utótagok*

Nacume elemzett regényrészletében három utótaggal találkozunk. A *szan* (14) utótagot főként családnevek után illesztik, de ma már egyre gyakoribb az utónév utáni illesztés is. Az elemzett korpuszban négy esetben áll utónév után. A *szan* egyaránt jelenthet urat, hölgyet, kisasszonyt. Fordításuk változatos Erdős munkájában: leggyakoribb fordítása az *úr* (6), egyszer jelenik meg ekvivalensként a *bácsi*, egyszer a *maga* személyes névmás áll a *szan* helyében, négy esetben csak az utónév jelenik meg cím nélkül, egy esetben családi megnevezés társul az utónévhez, két esetben pedig meghagyja a fordító a japán változatban szereplő *szan* utótagot.

A *kun* utótag négyszer szerepel a korpuszban. A *kun* kisfiúk vagy a beszélőnél fiatalabb férfiak esetében használható. Erdős kétszer *úrnak* fordítja, kétszer pedig a név szerepel cím nélkül. A *csan* utótag egyszer jelenik meg a japán korpuszban, ezt Erdős a *te* személyes névmással fordítja. A *csan* megszólítással a kislányokat illetik, utónévük után illesztve, de fiatal lányok is gyakran szólítják meg így egymást.

Az utótagok fordításakor lexikai és grammatikai gazdagodás figyelhető meg.

2. táblázat

Nevek után illesztett utótagok és magyar megfelelőik a fordításban

Japán korpusz	Magyar korpusz
szan (14)	úr + magázás (6) bácsi + tegezés (1) maga (1) utónév + tegezés (4) (nők közötti párb.) nénéd (1) (gyerekekhez szólva) szan (2) (dada megszólítása)
kun (4)	családnév+úr (2) utónév + tegezés (2) (gyerekek)
csan (1)	te (1) (gyerek)

A Nacume-regény elemzett szövegrészeiben szereplő *szan* utótag, amely 14 alkalommal fordul elő, kiválóan illusztrálja, hogy a *szan* utótag – amely, mint fent láthattuk, jelenthet *urat*, *asszonyt*, *kisasszonyt* egyaránt – fordítása milyen lexikai és grammatikai gazdagodással jár.

4.1.3. Rokonsági megnevezések

A Nacume-regény vizsgált részeiben csak megszólításként szerepelnek rokonsági megnevezések. Az *okaaszama* kifejezés jelentése 'anya', a regényben a gyerekek szólítják meg így anyjukat, kétszer fordul elő az elemzett szövegrészben. Az Erdős-féle fordításban mindkét esetben *mama* szerepel.

Az *okuszan* a másik rokonsági megnevezés, amellyel ebben a korpuszban találkozunk, jelentése 'feleség'. A japán nyelvben a feleségre több szó is létezik, attól függően, hogy a beszélő saját feleségét említi-e a beszédben, vagy pl. egy beszélgetésben részt nem vevő harmadik fél feleségének hogyléte felől érdeklődik. A korpuszban szereplő *okuszan* szó a beszélgetőpartner vagy egy harmadik fél feleségére vonatkozó megszólítás vagy említő elem (bár napjainkban van, aki saját feleségére utal ezzel a kifejezéssel). Itt viszont az éppen látogatóba érkező vendég szólítja meg így barátja feleségét. A japán és a magyar korpuszban is tízszer fordul elő, az Erdős-féle fordításban végig *asszonyom* jelenik meg ekvivalensként. Itt tehát egy olyan esetre láttunk példát, amikor nem családtagot szólítunk meg rokonsági megnevezéssel.

3. táblázat

Japán rokonsági megnevezések és magyar megfelelőik a fordításban

Japán korpusz	Magyar korpusz
okaaszama (2)	mama (2)
okuszan (11)	asszonyom (11)

A családtagok vokatívuszi megszólítása esetén grammatikai gazdagodás figyelhető meg, ugyanis a felmenő ághoz tartozó családtagok megszólítása csak rokonsági megnevezéssel történhet a japán nyelvben, a magyar fordításban viszont a grammatikai kategóriák bővülnek a személyes névmás, valamint az igei személyrag megszólításként való használatával (ld. *neeszan*, *otószan* fordítása). Bár a magyarban a *feleség* szó nem alkalmazható nem családtag megszólítására, lexikai szegényedéstről mégsem beszélhetünk, mivel a magyar korpuszban szereplő *asszonyom*, valamint a megszólításként használt igei személyrag kompenzálja az esetleges veszteséget.

4.1.4. Foglalkozásnevek

Bár a foglalkozásnévvel való megszólítás igen gyakori a japán nyelvben, csak egy példa akadt rá a mikrokorpuszban. A *szenszei* eredeti jelentése 'tanár', de ezzel a megszólítással illetik Japánban nemcsak a tanárokat, de az orvosokat, ügyvédek is, azaz olyan foglalkozást űző személyeket, akik kiérdemelték a társadalom tiszteletét (Mogi 2002). A mikrokorpuszban 11 alkalommal fordul elő

a *szenszei* megszólítás, mindig a tanári foglalkozásra vonatkozik. A magyar fordításban nyolcszor a *tanár úr* szerepel, kétszer a *mester* és egyszer a *professzor úr* megszólítás.

4. táblázat

Japán foglalkozásnevek és magyar megfelelőjük a fordításban

Japán korpusz	Magyar korpusz
szenszei (11)	tanár úr (8) mester (2) professzor úr (1)

A japán korpusz egyetlen nominális vokatívuszi megszólítását Erdős György színesebb lexikával tárja a magyar olvasó elé. Így elmondhatjuk, hogy a japán foglalkozásnevek fordítása is járhat lexikai gazdagodással.

5. Konklúzió

Kutatásom kezdetén abból a hipotézisből indultam ki, hogy a magyar olvasó előtt ismeretlen elemekkel, jellemzőkkel tarkított japán megszólítási rendszer rendkívüli bonyolultsága csak bizonyos veszteségek árán adható vissza a magyar fordításban. Ezért azt feltételeztem, hogy a japán megszólítási elemek magyar fordítása egyszerűsítéssel jár együtt, ám a vizsgált mikrokorpuszban hipotézisem nem igazolódott be. Grammatikai egyszerűsítést csak a személyes névmások fordításakor tapasztaltam, az utótagok, rokonsági megnevezések, foglalkozásnevek fordítása viszont – hipotézisemmel ellentétben – lexikai és (vagy) grammatikai gazdagodást eredményezett. Kutatásom csak egy fordítóra vonatkozik, tehát nem tükrözi az egyes fordítói szokások közötti különbségeket. Ugyancsak más eredményt hozhat, ha a magyar megszólító elemek kiválasztását közvetítő nyelven keresztüli fordításokban vizsgáljuk.

Irodalom

- Baker, M. 1992. *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge.
- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications. In: Baker, M., Francis G., Tognini-Bonelli, E. (eds.) *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins. 233-250.
- Deme L. et. al. 1999. *Nyelvi illetan*. Budapest: Szemimpex Kiadó.
- Domonkosi Á. 2002. *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban*. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Fülei-Szántó E. 1994. *A verbális érintés*. Linguistica Series C Relationes, 7. Budapest: Institutum Linguisticum Academiae Scientiarum.

- Székács A. 2003. A japán nyelv és kommunikáció átalakulása az ezredfordulón. In: Hernádi A. et al. 2003. *A japán gazdaság, társadalom és kommunikáció átalakulása az ezredfordulón*. Budapest: BGFKFK. 77-177.
- Kiss J. 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kiss S. 2001. *Japán nyelvtani összefoglaló*. Budapest: Tárogató Kiadó.
- Klaudy K. 2007. A fordítási univerzálékról (különös tekintettel az egyszerűsítésre). In: Klaudy K. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 176-180.
- Laviosa, S. 1998. Universals of translation. In: Baker M (ed.) *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 288-291.
- Mogi, N. 2002. Japanese Ways of Addressing People. *Investigationes Linguisticae*. Vol. VIII. 14-22.
- Osváth G. 2003. A távol-keleti verbális kommunikáció néhány sajátossága. In: Tóth Sz. (szerk.) *Nyelvek és kultúrák találkozása. A XII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus Kiadványai III*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék. 41-44.
- Suzuki, T. 1973. *Kotoba to bunka (Nyelv és kultúra)*. Tokió: Ivanami Soten.
- Székács A., Sato N. 2007. Politikailag korrekt nyelvhasználat az európai japán nyelvoktatásban és a távol-keleti térségi kutatásokban. In: Farkas I., Molnár P. (szerk.) *Japanisztika konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen*. Budapest: KRE BTK Japán Tanszék. 149-160.

Források

- Nacume, Sz. 1988. *Macska vagyok*. Erdős György (ford.). Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Nacume, Sz. 1962. *Vagahai va neko de aru*. Tokió: Kadokava bunko.